

NOTES SOBRE EL PARLAR DE LA MARINA ALTA *

Emili Casanova

Preliminar

Malauradament, el conjunt de parlars dialectals que formen el País Valencià ens és conegut amb poca precisió: Tenim inventariats pràcticament tots els trets fonètics i morfològics existents, però la delimitació d'isoglosses resta per fer. Dels trets sintàctics característics se'n sap molt poc i la recollida de lèxic i de locucions presenta moltes llacunes i vacil·lacions, difícils d'omplir. Per una altra banda, la llengua està en contínua evolució i entre les diferents generacions actuals es troben acusades diferències.**

I de tots els dialectes, crec que l'anomenat valencià meridional⁽¹⁾ és el més necessitat d'estudis monogràfics per ser el més desconegut. És intenció del Departament de Lingüística Valenciana de la Universitat de València subsanar aquestes desconeixences. I així, en concret sobre la zona de la Marina Alta, tenim ja en marxa estudis sobre Pego, Sanet, Gata i una delimitació isoglossal de la comarca.

En aquesta comunicació vull posar a la seua consideració quins estudis dialectals s'han fet sobre la zona, què se'n sap en concret i marcar algunes línies de treball.

Introducció

a) *Delimitació geogràfica*: Per a caracteritzar lingüísticament una comarca el primer que s'ha de fer és delimitar-la. En aquest cas si repassem les propostes de comarcalització⁽²⁾ veiem com tant la seua extensió concreta com el nom són controvertits. Hom discuteix la pertinença d'alguns pobles. Així Llíber en el Xaló⁽³⁾, Poble Nou de Benitatxell, Teulada i Senija en el Cap de la Nau⁽⁴⁾, Castells de Castells⁽⁵⁾ en la Vall de Pop, Benissa⁽⁶⁾ i fins i tot Calp⁽⁷⁾, així com la seua separació de la Marina Baixa⁽⁸⁾.

Nosaltres seguirem, a efectes d'estudi, la proposta de V. Rosselló (1964), que també segueix Josep Costa (1977), el millor coneixedor de la comarca, la qual inclou aquests pobles, llevat de Benissa i Calp, com a part de la Marina Alta⁽⁹⁾.

* Aquest treball va ser presentat al I Congrés d'Estudis de la Marina Alta (Dénia, 1982).

** Per a la transcripció fonètica ens hem servit del següent alfabet adaptat:

1.- No vull discutir ara quin ha de ser l'abast d'aquest terme. Sóc partidari de subdividir-lo en dos grups: A i B (A abraçaria des del Xúquer fins la demarcació històrica Biar-Bussot i B la resta). Però encara és una divisió provisional i difícil de delimitar pels forts contrastos i barreja d'isoglosses en cada una de les zones. Sabem que aquesta delimitació la segueix també Colomina en el seu estudi sobre el valencià meridional B que creem, per les mostres que ja ens ha donat, que fixarà perfectament les isoglosses de la zona. Per aquest treball comptem amb Josefa Sirerol i Josep Sendra.

2.- Pérez Puchalt (1980), I, p. 51-72, on es pot veure una història de les propostes de comarcalització del País Valencià.

3.- Ibidem (1980)

4.- *Nomenclàtor Geogràfic del País Valencià* (1970), seguit per la *Gran Enciclopèdia Catalana* i la *Gran Enciclopèdia de la Región Valenciana*; també Pérez Puchalt (1980)

5.- López Gómez (1977).

6.- Ibidem

7.- Ibidem

8.- Fuster (1962), p. 381.

9.- És clar, la delimitació comarcal es fixa tenint en compte, sobretot, la geografia física i les raons històrico-culturals.

b) *Antecedents històrics*: En segon lloc, s'ha d'esbrinar quina ha estat la seua història, i, en el nostre cas quins foren els repobladors de la comarca. Sabem:

— Que a primeries del s. XVII sols tres pobles tenien predomini cristià: Dénia, Xàbia i Pego, i d'altres eren de població mixta: Ondara i Forna.

— Que en ser-ne expulsats els moriscos -2/3 de la població- ve un gran contingent de repobladors balears, que s'escampen per tota la comarca: pocs a Dénia i Pego; sense determinar a Gata i Pedreguer per falta de documentació, omnipotent a la Vall de Gallinera i Sanet.

— Que la comarca pertanyia a diversos senyors: al Ducat de Gandia, Pego, Vall de Gallinera, Ebo, Laguar; al Marquesat de Dénia: Dénia, el Verger, Xàbia, Ondara, Gata...; al Marquesat de Guadalest: Vall d'Alcalà, Benigembla, Benimeli; a la Rectoria del Ràfol: Ràfol, Orba, Tormos, Sanet⁽¹⁰⁾.

Davant aquest panorama, hem de pensar:

— Que l'element illenc ha estat molt fort a tota la comarca, especialment a la Vall de Gallinera i Tàrbena;

— Que per les relacions històriques, trets de qualsevol mena i lèxic es trobaran també en les comarques veïnes;

— Que no pot haver-hi unitat dialectal, sinó que de vall a vall o de poble a poble, s'han de trobar diferències.

Estudis

Estudis monogràfics sobre el parlar d'algun poble de la comarca no en tenim cap. Ara bé, posseïm prou notícies, tant en obres de caràcter general sobre el català general, com en específiques del valencià meridional.

Fonètica: Alcover (1908) en un treball encara avui vàlid, ens dóna una gran quantitat de materials arreplegats personalment per ell a Pego, Sanet, el Verger, Vall de Gallinera, Xàbia, Dénia, Pedreguer, Ondara, Beniarbeig, Murla, Xaló, Sanet, Ràfol i Teulada.

Barnils (1913) en un treball ambiciós sobre el valencià meridional presenta el seu sistema vocàlic i consonàntic, així com la descripció de la conjugació verbal. Repeteix moltes de les notícies d'Alcover, però té un gran defecte: no delimita les àrees ni la localització de cada fenomen. Posa exemples de Dénia, Pego, Parcent, Vall de Gallinera i Benirrama.

Griera (1917) es limita a arreplegar les notes donades per Alcover i Barnils sobre el valencià general.

Sanchis Guarner (1950), en la seua *Gramàtica Valenciana*, de manera indirecta dona informació sobre la comarca, amb finalitat correctiva⁽¹¹⁾.

Morfologia: Barnils (1912) dedica un estudi monogràfic a la flexió verbal, tot prenent 6 pobles com a model, entre ells Pego.

Ell mateix (en el mateix any) dedica un estudi al parlar de la Vall de Gallinera, referint-se en concret l'article salat, en estat caduc, havent-ne perdut la gent la consciència i així fan: *la sakorbela*, *la safoya*⁽¹²⁾.

Alcover (1929-34) en un treball no acabat de publicar, magnífic, únic

10.— Per a més informació sobre la comarca vid. Costa (1977). En concret sobre la demografia p. 71-91. També en tenim unes quantes monografies locals com la bibliografia de Costa denota.

11.— Per exemple, p. 89: "Cal evitar l'epèntesi de *r* darrere els mots acabats en *-e*, en el Marquesat i la Marina: *omer*, *raver*."

12.— Barnils (1913), p. 184

en el seu gènere, ens presenta la flexió verbal de 74 verbs catalans, recollits pel mateix Alcover en 149 pobles, entre 1906-1921. De la nostra zona tracta de Pego i Patró i va arrebregar els materials en 1918 i 1921.

Lèxic: Sabem que Moll i Alcover feren conjuntament enquestes a Sanet i Pego, i Alcover, sol, al Verger i Dénia, com podem veure a través del DCVB⁽¹³⁾.

Veny (1978) en un acurat estudi sobre el valencià meridional fet a partir de l'ALDC (el qual investiga dos punts de la nostra comarca: Pego i Xàbia) en una primera part precisa les àrees d'alguns mots de la nostra zona: *alegar*; explica algunes formes: *tatxar* 'tacar'; i en una segona, i a propòsit de Tàrbena, fa referència a la Vall de Gallinera i a alguns esguits mallorquins que es donen en alguns punts de la comarca: *titineta* (Sanet, Gallinera), *dissabte* 'vespra' (Pego)⁽¹⁴⁾.

Tots els Atlas lingüístics que han tractat del dialecte valencià, han elegit alguna població de la comarca. Així, dels publicats:

— *ALC*, de Griera, va fer enquestes a Dénia en 1910 i en 1960.

— *ALPI*, publicat en 1962, a Benialf. Van fer les enquestes Sanchis Guarnier i Moll.

Dels inèdits: *ALDC*, de J. Veny, a Pego i Xàbia.

ALEP, de M. Alvar, a Xàbia⁽¹⁵⁾

ALMP, de M. Alvar, a Dénia.

Per a la descripció i caracterització del parlar em basaré en les dades de les obres publicades, així com en l'enquesta feta a Pego per l'ALDC i la feta a Xàbia per l'ALEP, i en dues enquestes per mi a Pego i Sanet⁽¹⁶⁾.

Sóc conscient, per una banda, que la manera de fer una enquesta condiciona els resultats extrets, i per altra, que pot resultar ambigu comparar dades de principi de segle amb dades actuals. Això farà que en cada cas especifique la font d'informació utilitzada.

També he de dir que aquest article no pretén fer una caracterització definitiva del dialecte, sinó aplegar i estructurar les notícies existents, amb la finalitat que puguen servir de guia a estudis monogràfics locals, a la redacció de qüestionaris d'enquesta adients per a tota la comarca. Hem d'advertir que ja partim amb la idea que la comarca no presenta uniformitat lingüística -com per altra banda tampoc no la tenen d'altres com la Marina Baixa, Horta d'Alacant, Alcoià- i que ací no podem elegir nuclis concrets com a representants del parlar comarcal: la barreja repobladora, l'isolament d'algunes valls, la diferent relació social i econòmica dels pobles fa que ens hi trobem davant d'un parlar amb contrastes i amb diversitat de trets fonètics, morfològics i de lèxic de poble a poble.

Prescindiré ara d'indicar l'extensió general de cada tret. Això ho faré en un altre treball de conjunt sobre el valencià.

FONÈTICA: Vocalisme

a) *Assimilació vocàlica.* No hi ha unitat en el seu tractament: A Pego,

13.- Vid. *DCVB*, mapa de la introducció

14.- p. 215, 223, 237, 238.

15.- També tenim molta informació en Sanchis Guarnier (1955), on parla dels dictats tòpics d'aquesta comarca i de la Marina i explica l'etimologia d'una gran quantitat dels seus topònims; i en 1965, on ens dona el mateix recull de folklore valencià geogràfic, font de comentaris varis, psicològics i dialectològics, on predominen, com és habitual, els dicteris agressius i mofetes d'uns pobles contra altres.

Posseïm un estudi etnogràfic sobre els arts de pesca industrial a Dénia (i també a Cullera). Vid. Nieto (1977).

16.- He de donar les gràcies a Joan Veny i a Francesc Gimeno, per haver-me deixat consultar les enquestes inèdites de l'ALDC i ALEP. A Josep Sendra Chesa, de Pego, tant per haver-me facilitat una riquíssima informació sobre el seu parlar i el de Sanet, com per haver-me buscat els informadors a Pego i Sanet. Aquests són: Pego, Josep Mª Sendra Garcia de 87 anys, Carmen Sendra Sendra, de 73 anys, Remei Sastre, de 92 anys. Sanet: Pepita Moll Mut, Paquita Mut de 67 anys. De Teulada i Dénia hem rebut informació de Joan Ivars.

la combinació de qualsevol vocal tònica ....a > vocal tònica....ò: begò korfò pugò

Alcover (1908 i 1929) la registra com a *o* tancada⁽¹⁷⁾. Barnils (1913) com a ò i Griera (1917) també com a ò⁽¹⁸⁾.

De fet, hem notat que segons la cultura del parlant es tanca més o menys, abraçant un ampli espectre. Per això supose que l'informador de l'ALDC seria prou culte o dissimularia el tret ja que pronuncia [kúSa] [animeta].

A Xàbia, segons l'ALEP, sembla que no s'assimila la vocal final a cap vocal: kòrfa kartSòfa sòka kòva, fins i tot quan la vocal anterior és una ò que a la resta del valencià meridional produeix assimilacions. En canvi, Alcover (1908) diu que > a a Dénia i Pedreguer. A mi em sembla que feien una *e* semioberta.

Aquesta mateixa vocal la registra l'ALPI a Benialí en singla vespa pòrta.

A Sanet i Patró es manté la *a* sempre que la vocal anterior no siga ò. En aquesta cas, s'assimila, fent segons Alcover (1929) [o].

b) El diftong *ou* de qualsevol origen es manté sense passar a *au*. Així dzòu bðu prðu pou.

c) Barnils (1913) registra dènt a Pego, sèrp a Dénia, resultats que no hem oït (p. 193 i 211), però que són possibles a la comarca.

Consonantisme

a) *Pèrdua de r final*: En posició final absoluta no sona a Xàbia segons ALEP: askoltá, minvá, dzemeká, dzelá, segadó saludá trebalá llevat de air "ahir" on sona fricativa, ni a Pedreguer⁽¹⁹⁾.

L'hem sentida fricativa a Dénia: dzemeká encara que l'ALC no ho assenyalet, i a Benialí, segons ALPI: aser air 'ahir'.

Sona a Pego, Sanet, Gata, Patró i Tormos.

En posició final, en els infinitius seguits d'un pronom enclíctic no sona a Sanet: convidà-la, guanyà-nos,

ni a Xàbia, segons ALEP: afaità-se torkà-se

ni a Dénia, segons Alcover (1908, 1921)⁽²⁰⁾, encara que avui dia s'hi nota una vacil·lació en els parlants. També hi ha vacil·lació a Teulada i Tormos.

Sona relaxada amb un poc de fricació a Benialí (ALPI).

A Pego i Sanet hem comprovat l'epèntesi antietimològica de la *r* final de què parla ja Alcover (1908), Colón (1952) i Sanchis Guarner (1950)⁽²¹⁾.

De Patró i Benialí es veu a través de l'ALPI i d'Alcover (1929): rebrer traurer.

No hem oït cap volta *homer*, *raver* ni a Pego ni a Sanet com registra Sanchis Guarner.

Veny (1978a) sols diu que es perd la *r* final al Vinalopó i Camp d'Eix⁽²²⁾.

b) /jS/

En posició intervocàlica la *j* no sona a Pego (ALDC): leSigá, aSám "eixam" lambróS káSa com hem comprovat, llevat del mot *baix* que vacil·la

17.- Vid. Alcover (1908) p. 231, Alcover (1929) verb *cantar*

18.- Barnils (1913) p. 204, Griera (1921) p. 121.

19.- Sanchis Guarner (1965), p. 32 i p. 43 "en Pedregué tot ho saben fé". Ell afirma que és l'únic poble d'esta comarca on no es pronuncia.

20.- Alcover (1908) p. 276 i (1921) p. 103-104.

21.- Ibidem p. 278. Ho estén a tota la comarca: Ondara, Murla, Xaló. Colón, p. 60; Sanchis (1950), p. 89.

entre [bais], [baiS] i [baS] i *calaix* entre [kaláis] i [kaláiS]. Segons els exemples d'Alcover (1929) tampoc no hi sona⁽²³⁾, en canvi sí en el mot *llambroix*, segons DCVB.

Tampoc no a Sanet, Gata, Teulada i Tormos.

Vacil·la a Xàbia, segons ALEP: Cau en alguns mots com : káSa kúSa kreSént áSa teSó baS de mozátros.

No en baiz del bras fleiS matéiSa déiSa aiSò

Segons Alcover (1908) sona molt poc al Verger i Dénia⁽²⁴⁾. Tanmateix, segons ALC, a Dénia sona molt perceptiblement: kóiSo marráiSa i segons ALPI també a Benialí: aiSa káiSa .

Sanchis Guarner (1950) no ho cita entre els llocs on no es pronuncia⁽²⁵⁾. Veny (1978 a) el cita com a fenomen del valencià meridional però sense delimitar-lo⁽²⁶⁾.

En els pobles on no es pronuncia en posició interior la *i* no s'anteposa el diftong *eí* [ai] davant dels mots començats per /S/. Així, a Pego, Sanet i Xàbia hem sentit: Sarmént, Sátiva Sem 'eixem' Simenéra i en altres casos aquesta s'africa: tSarkolár, tSinglót⁽²⁷⁾.

Segons J. Siroerol, a Gata tota /S/ intervocàlica s'africa: katSó 'caixó'.

c) *NT, LT*: Tota la documentació que manegem parla del manteniment dels grups en posició final, fet que hem comprovat, amb una única excepció: Pedreguer, on no sona: *ven, dieno* 'dient-ho'.

d) *Genminació de la L*: Es manté bé a Xàbia, Pego i Sanet en els mots: *guatla, vetla, espatla*⁽²⁸⁾, *butla*.

En canvi, ROTULU > rogle com en valencià general; MOTULU > mogle per *motle*; BITULA > birla; AMIDDULA > té diferents resultats: a Pego *ammenla* i a Sanet *mel·la*.

e) *RN en posició final*: Es manté a Xàbia (ALEP).

La N final es pronuncia molt feblement a Pego (ALDC):

forn, torn, karn, com hi hem pogut comprovar. A Sanet ocorre el mateix.

f) /B/ i /v/: La diferenciació fonemàtica entre els dos fonemes es manté ferma en tota la comarca, com es pot veure a través de la informació de l'ALDC i l'ALEP i hem pogut comprovar. La /b/ entre vocals a Pego i Sanet no es fa oclusiva com en altres zones.

És de destacar la diferent pronúncia de [bòltò] 'moviment circular' i [vòltò] 'vegada' oïdes a Pego i Sanet.

D'altra banda, trobem en els imperfets de la 1^a la caiguda de la /v/ tant a Sanet com a Pego, segons Alcover (1929). També a Sanet i Pego la perd el mot *aixovar* [aSuár] confontent-se amb *eixugar* [aSuár]; no a Xàbia (ALEP).

g) *-D-*

-ADA- La comarca perd la *-d-*, d'acord amb el valencià general.

-ADÓR, -ADÍ- : llaurador, mocador, cadira

22.- p. 113.

23.- S'hi dóna *pareSem, koneSem, kluSír*. Registra *iSír*, com també a Xàbia l'ALEP. A Pego vacil·la entre *eSír* i *iSír*.

24.- p. 238. També diu el mateix en Alcover (1921) p. 226.

25.- p. 93

26.- p. 113.

27.- Sobre l'estatus fonemàtic de *iS* en valencià, vid. Colón, G. "Sobre el funcionament de les sibilants en el català de Castelló" *Mel. G. Straka*, I, 1970, p. 43-51; Rafel, J. "Escissió i coalescència fonemàtiques: precisions teòriques". *Hom. a Alarcos Llorach*, II, 1978, p. 195-215.

28.- Barnils (1913) ho assenyalava en els casos de *guatla* i *ametla* a Parcent, Dénia i Pego, p. 232.

Hi ha vaci·lació a Pego i Sanet entre mantenir-se i caure en un mateix mot, donant-se els dos casos en un mateix parlant. Tinc la impressió que Sanet és més conservadora. L'ALDC sols registra a Pego: mokaór kaíra.

A Xàbia, segons ALEP, també hi ha vaci·lació: peskaó, kaira, mokoó i ponedó kasadora i aigwadé.

-ADE- Tenim sols el cas de *madeixa*, que sona:

[maéSa] a Pego i Sanet i [madéSa] a Xàbia (ALEP).

-ADU- *Madur*: no es manté a Pego i a Sanet.

h) És interessant de trobar a Sanet i Pego, en la parla de les persones majors, la pronúncia de [X] per [k] catalana; rifáko bandéka kéfe

i) Hem vist que les generacions jòvens ioditzen en molts casos la palatal lateral l: uis 'ulls' fii 'fill', fenomen registrat per Saragossà (1981)⁽²⁹⁾ i del qual porta un cas l'ALEP.

j) També s'hi donen els casos del valencià meridional:

. Sonorització de les consonants oclusives finals davant vocal sonora: *p*, *t*, *k*.

. Palatalització de la sibilant fricativa *s* davant *k*: peSkáo, káSko; darrere *l* en posició final: a_lS u_lS.

MORFOLOGIA

a) A tota l'àrea, l'article determinat plural és *els* per a masculí i *les* per a femení. En el llenguatge ràpid i descurat es dóna *es*.

b) Els pronoms personals àtons són:

- em, mos

- et [at], el (com a 2ª persona): "jo el dic açò"⁽³⁰⁾, vos

- el, lo, la, els, les, li

c) *Astò*, típic del valencià meridional B, no es dóna ni a Xàbia, ni a Dénia ni a Teulada. A Pego quan l'usen els xiquets els pares els corregeixen. El normal és *açò*.

Aquí s'usa a Dénia, la Xara, Xàbia i Teulada, encara que alternant amb *ací*.

d) Segons Alcover (1908) i Barnils (1913)⁽³¹⁾ a Pego la preposició *fins* adquiria la forma *funs*, preposició que ara no he pogut sentir.

e) Supervivència de la preposició *a* amb valor locatiu en els verbs que indiquen repòs:

estàvem a casa   *vivien al segon pis*   *està a Pego sempre*.

L'he comprovada sistemàticament a Pego i Sanet. Crec que es pot estendre a tota la comarca.

f) *Moció de gènere*: A Pego alguns adjectius d'una sola terminació invariables, tant etimològicament, com en la llengua general, desenvolupen una forma femenina:

ella és molt dòcil   és una cosa molt fàcil de fer

També *doble* i *simple*, que en llatí sí que tenen femení i en català general

29.- Saragossà (1981), p. 905.

30.- *el* com a pronom de 2ª persona també es troba a la Vall d'Albaida.

31.- Alcover (1908) p. 221 i Barnils (1913) p. 192.

no, ací ho tenen:

allò és una simpla operació ella és una persona dobla 'molt grossa', té una personalitat dobla.

g) Els adverbis *mai*, *res*, i *cap* mantenen a Pego i Sanet el seu valor afirmatiu i clàssic:

Has estat mai a Alcoi?, Vols res?, Hi ha cap que vulga vindre?, És precis que n'entre cap?, No mai aniré allí, Vols alguna cosa? No res.

Els adverbis *abans*, *menys* i *després* estan pràcticament perduts. A Sanet, davant d'una pregunta directa nostra ens digueren que soles dos persones les usaven: el tío Amadeo i Federico el Moliner.

h) *Flexió verbal*: Basant-nos en l'obra d'Alcover (1929), hem de destacar els següents resultats:

- El present de subjuntiu dels verbs *batre*, *sentir* i *saber* fan a Patró:
. bàtiga, bàtiques, bàtiga, batiguem, batiguen, bàtiguen.
. Sèntiga, sèntigues, sèntiga, sentigam/sentim, sentigau/sentiu, sèntiguen/ senten.

. Sàpiga, sàpigues, sàpiga, sabiam, sabiau, sàpiguen ⁽³²⁾.

- El present d'indicatiu del verb *traure* a Patró fa:

. Trek, trèus, trèu, tragem... (també *trak, traem*).

Aquestes formes també es coneixen a Sanet, Pego i Ràfol.

- Els imperfets de verb *traure* a Patró: *travia, travies, travia, travíem...*; de *coure* a Pego: *covia, covies, covia, covíem...* ⁽³³⁾.

- La diferenciació fonètica entre la 1^a i 2ª persona del present de subjuntiu a Pego, en els verbs *coure*: *kogo, koge; kruixir: kluSko, kluSke; oir: òSgo, òSge; fugir: fuSgo, fuSge; dur: dugo, duge; dir: digo, dige* (també *digo*).

Hem comprovat aquest fet i no hi hem trobat cap cas de diferenciació entre 1^a i 3ª persona, actualment.

- La 1^a i 2ª persona plural del present de subjuntiu d'alguns verbs acaba en *am*, *au*, com en *córrer: korregam; beure: begam; conéixer: konegam; obrir: obrigam; fugir: fuSgam* (també *fuSgem*); *saber: sapiam; dur: dugam* (també *dugem*); *morir: muigam; poder: pugam; traure: traigam* (també *traem*); *defendre: defengam* (també *defengem*); *prendre: prengam* (a Pego); *creure: cregam; paréixer: pareSkam; conéixer: coneSkam* (a Patró).

Aquest fenomen perdura en tot el domini valencià, el qual es tracta d'un arcaisme medieval; en canvi a Pego, no té gairebé ús.

- Existència del verb *rebre* convivint amb *recibir* a Pego. Avui en dia amb el sentit de 'suportar una reprimenda o una pallissa'.

- Barnils (1913) registra la forma *cantem, cantèu* en el present d'indicatiu del verb *cantar*. Igualment *avèu* per a l'imperfet del ver *haver* ⁽³⁴⁾. És difícil explicar aquesta obertura.

LÈXIC

És un fet l'absència de gran quantitat de lèxic del valencià meridional dels millors repertoris lexicogràfics catalans, com ja va assenyalar Veny (1978 b) i es pot comprovar, per exemple, en llegir un escriptor meridional com E. Valor.

32.- Vid. Gulsoy (1976) p. 55-57.

33.- La /v/ és anàloga de verbs com *bevia, plovia*, per consonantització dels previs *couia, trauia*. A Pego també he sentit [plòa] [remugàa] < *remugava* per caiguda de la /v/.

34.- Barnils (1913), p. 259.

Inventariar-lo és tasca i obligació de tots. Pensem que els mots més rars, testimoni d'altres èpoques, deixalles d'un territori major, desconeguts, sols s'empren en comptades ocasions i per tant és molt difícil sentir-los en una enquesta lèxica. Això fa que siguin els mateixos habitants del poble i de la comarca els més indicats per recollir-los i donar-los a conèixer, car si no, sempre viuran en un racó sense ser útils a la reconstrucció històrica: a través dels mots podem conèixer l'extensió de la colonització mallorquina, la creativitat expressiva de la comarca, l'activitat de cada poble.

Jo, ara, sols vull presentar alguns mots i expressions sentides a Pego i Sanet, sense intentar buscar una explicació, demostrant la riquesa lèxica de la comarca i com està d'escassament aprofitada per la lexicografia.

a) *Mots no registrats al DCVB:*

ARRIM, m. 'Cingle, precipici': *La tia Carmen de Sagra va morir al caure per un arrim.* No es coneix a Sanet.

ASGOLLAT, -ADA, 'Acovardit'

Relacionat amb *goll* < GULEU ?. a Agullent, *agollat* 'atrevit'⁽³⁵⁾. Millor podria venir de *esquallar* que a Pego es pronuncia *asgollar*, per sonorització de la *k* com en *esguitar*.

BRIC, m. 'rajola'

Deu tractar-se d'un anglicisme.

CAUTIU, m. 'Camp preparat per a conrear, sols falta tirar la llavor'.

Deu derivar de CULTIVUM amb creuament de *cauti* per etimologia popular. Es coneix a Castalla i Agullent⁽³⁶⁾.

CONGRÍ, m. 'Formigó'

Derivat del verb *congriar* o de l'anglès CONCRET [kòncrit].

DESPERTINO, m. 'Relotge despertador'

EMPOLAR, v. tr. 'Quitranar'

També Pòl 'Quitrà'. Conegut a tota la Marina Alta i a la Safor.

ESCATXUFLAR-SE, v. rfl. 'Repantigar-se'.

Lo que més m'agrada és estar escatxuflada

PINXERIES, m. 'Persona que creu que és molt valent i no ho és; que fa ostentacions d'ésser-ho'

Format sobre el castellanisme *pinxo*.

REVERTE, adj. 'Persona que conserva la il·lusió de la joventut a pesar de ser vella o malalta'

No implica un to pejoratiu

TAPOLAR, v. intr. 'Entropessar'

A Oliva trobem la variant *topolar*.

TORNABOU (treballar a), m. 'Forma de realitzar qualsevol treball que consisteix a començar pel cap d'un renc i quan s'arriba a l'extrem, començar l'altre renc en direcció contrària.

A Agullent *tornabou* 'trestellador'⁽³⁷⁾.

VERINOCA, adj. 'Badoc, bambau' *Estàs fet un verinoca.*

Derivat de *verí*.

35.- Casanova (1981), p. 216.

36.- Vid Casanova (1981), p. 222, DCVB, s. v. *cotiu, cultiva*.

37.- Ibidem p. 218.

b) *Variants formals no registrades al DCVB*

AMBELLONA, f., 'Claveguera'

AMBELLONAT, m., 'Clavegueram'

Ambelló 'lloc per on se'n va l'aigua inútil'

També es coneixen a Palma de Gandia.

ANGIMPONNAR-SE, v. intr. 'Ajupir-se'

Registrat a Pego i Sanet, on també he trobat la forma *enjamponnar-se*.

Viu també a Agullent: *engimponar-se*⁽³⁸⁾ i Mondòver ((DCVB) com *agimponar-se*.

BEL-LATGE, m. 'Andropogon Hirtus'. 'albelatge'. És fasciculat.

Els bucs es feen d'esbelatge i cordell de palma.

A Sanet, viu *esbelatge*, amb l'article salat fossilitzat i sense l geminada.

ALDC registra també a Pego *belatge*.

El DCVB *albal-latge* amb l'únic testimoni de Cavanilles (*Geografia Natural*).

En Masclans (1981) consta aquesta planta, la qual és registrada a Dénia sota la forma *beratge*.

CUTUMANYA, f. 'Cotimanya'

DESVEPRADA, f. 'Vesprada'

Totes les desvespraes juguem a cartes

ESGUITAR, v tr. 'Esquitxar'

També a Sueca, Agullent.

EVO, m. 'Edro'

Es registra a Pego. A Sanet *évol*s, com ja diu el DCVB. A Oliva també *evo*.

VIRI, m. 'Verí dels calàpets'

Mot en regressió substituït per *veneno*: *Tenir molt de viri una persona* 'tenir molta energia en coses males'⁽³⁹⁾.

c) *Mots no documentats al País Valencià*

BROSTA, f. 'Branqueta tendra i prima'

BUC, m. 'Rusc o casera d'abelles'

Del P. V. el DCVB sols la registra a Pego.

Estar en un buc 'estar en un lloc molt estret, on no hi ha llibertat de moviments'

També es coneix a la vall d'Albaida.

CADUQUEJAR, v. intr. 'Fer accions de vell, especialment no funcionar bé l'enteniment'

També al Maestrat (DCVB) i a la Safor

COIXINERA, f. 'Tàlec, saquet per a dur pa o alguna altra cosa com la berena'

DEIXÒ, -ONA, m. i f. 'Cosa'. S'usa sempre que no es troba el mot adequat.

Et serveix esta deixona ('tertúlia, conversa') *per a vore com parlem?*

GALIPAU, m. 'Calàpet'

Es manté viu per dos motius:

- perquè als de Fornà els diuen de malnom "galipaus"

- per un acudit que té com a protagonistes una rabosa i un galipau. A

38.- Ibidem p. 214.

39.- Ibidem p. 228.

Barx, segons J. Piera, 'rei dels calàpets', però sols viu en una rondalla.

MULLATORIO, m. 'Salsa on es pot mullar el suc amb pa'

A Castelló es registra *mullatori* (DCVB). També a Agullent. És estrany que pronuncien la -o final.

XARCOLAR, v. tr. 'eixarcolar'. Es pronuncia amb [tS]

L'informador ho va definir de la següent manera: 'rascar la terra fent rogles petits, amb ferraments petits quan les màquines o eines no poden fer-ho per estar sembrat el camp'.

d) Mallorquinismes

ESBRELLAR, v. tr. 'Tallar l'herba arran de terra, amb corbelles o dalles per a netejar el camp, no per segar-la. DESBUTZAR, v. tr. 'Destripar'

Anar desbutzat 'anar mal vestit amb parts de la camisa per fora'

També BUTZA 'part de la camisa que se n'ix dels pantalons'. El DCVB registra *esbutzar* però no aquesta forma.

e) Vocables que ja el DCVB registra a Pego o Sanet

BERQUELLÓ, m. 'Broc llarguer per on s'aboca el líquid d'una canterella, ampolla o d'altre recipient'

Registat a Ador i Sanet. Sentit també a Pego.

CONNA, 'cotna'

A Pego, Andorra i Esterrí (DCVB). 'Corna' també a Pego.

CAGARRITÓ, M. 'Cagarrulla d'ovella'

GARRAMANXA, f. 'Tela de mossolina que es porta enrotllada a la cama a manera de polaines per defensar-se de les picades d'insectes i sangoneres el qui treballa a la marjal'

Aquest sentit consta al DCVB davall el mot *garramatxa*. El registra a Sueca i Polinyà.

Sota *garramanxa* consten dos sentits, un d'ells 'calçons' que registra a Pego; avui no és conegut.

LLAMBRÍGOL, m. 'Llombric'

A Albaida, Pego, Gandia i Alcoi.

MALANY, m. 'Drap amb què es tapa la caixa dels morts a l'església'

A Pego.

Qüè, m. 1) 'Conjunt de quatre coses'

A Pego, Sanet, Alcoi i Gandia.

2) *Tenir qüens*, 'tenir diners'

TAONA, f. 'Instrument de fusta consistent en un caixó molt llarg, sense tapadora, més ample d'un cap que de l'altre que se fica pel cap estret dins una séquia, s'omple d'aigua, es trau i es buida dins els bancals situats més amunt del nivell de la séquia'

A l'Horta de València, Ribera del Xúquer, Pego i Sanet.

f) Altres mots valencians

BULL, m., 'ventre de la tonyina en saladura'.

FRAU, f. 'Espai entre dos arbres o plantes o entre dues fileres de plantes en

un camp, hort'

GAFA, f. 1) 'Agulla imperdible'

2) 'Pinces per estendre la roba'

GOBIÓS, -OSA, adj 'Avar'.

També s'usa la forma AGOBIÓS

MAGENCAR, v. tr. 'Entrecavar superficialment les plantes'

MAURÀ, m. 1) 'Ventador del foc'

2) 'Sitiet fet d'espart que es posa a la taula per posar paelles, cassoles damunt'

3) 'Recollidor'

També MARUÀ i MARGUÀ.

MORMOLAR, v. tr. 'Bonegar'. Aquest mot no es coneix. *Bonegar* no es coneix

També MARMOLAR

OLBI, m. 1) 'Abeurador'

2) 'Biga de fusta que es col·loca sobre un corrent d'aigua per poder-hi passar'

Sentit a Pego.

PALLERA, f. 'Lloc on es deposita la palla'

PETIT, -A, adj., 'xicotet'

POLSIMET, m. 'Pluja fina'

TAINA, f. 'Festa, gatzara'

Registat a Pego.

TARÚS, m. 1) 'Inclinació del parament d'un mur, d'un marge o d'una porció del terreny, talús'

2) 'Bambau'

RINYÓ, m 'Renyó'

XALEFA, adj. 'Badoc'

Només s'aplica a dones.

g) Locucions

DIR-NE UNA EN CESTA I ALTRA EN BALLESTA, 'Barrejar, no tenir seguretat ni fermesa'

El DCVB diu que els dos mots *cesta* i *ballesta* formen expressions contraposades de sentit indeterminat.

ESTAR DE PIT EN AMPLE, 'Ben obert, de bat a bat'

A Mallorca viu l'expressió *de pinte en ample* amb el mateix sentit. Deu ser un mallorquinisme amb el canvi per etimologia popular o per dissimilació de *pinte* en *pit*.

FER FOTJA, 'Deixar d'assistir a classe, fer fugina'.

GASTAR A TIRI I BANDIRI, 'En abundància, a bondó, a dojo, però sense cap, desbalafiar'

També a Dénia.

PLOURE A BAMBOLLA, 'Ploure tant fort que l'aigua quan arriba a terra fa bambolles'

El DCVB registra *bombolla* a Pego, pronunciació que no hem oït.

CONCLUSIÓ

a) Hem fet una caracterització parcial, a retalls, poc sistemàtica i poc delimitada, el que exactament reflecteix el poc, dispers i incomplet material que en posseïm.

b) Aquest inventari de notícies sols vols ser una guia per a la confecció de qüestionaris exhaustius aptes per a realitzar un estudi complet.

c) Veiem com molts mots i trets lingüístics considerats com a pertanyents al català oriental, reapareixen en aquesta zona.

d) Hem vist l'existència d'un ric i no aprofitat lèxic a dos pobles: Pego i Sanet. S'hauria de veure si viuen també en d'altres. Per a una ampla collita aquesta tasca hauria de ser feta pels habitants de cada lloc.

e) Hem vist a través del treball alguns mallorquinismes: mots: *esbrellar*; accepcions: *dissabte*; locucions: *de pit en ample...*; variants formals: *esbelatge*; deixalles de la seua repoblació. N'estem segurs de l'existència de molts més.

f) Creiem que aquesta comarca lingüística en pot oferir riques notícies, al mateix temps que moltes sorpreses. Necessitem més informació i més detallada, la qual esperem obtenir dels treballs en marxa.

g) No hi trobem unitat lingüística a la comarca.

RELACIÓ DE SIGNES:

a	vocal mitjana	<u>r</u>	r fricativa
b	bilabial oclusiva sonora	z	s sonora
Z	interdental fricativa sorda	s	alveolar fricativa sorda
d	dental oclusiva sonora	t	dental oclusiva sorda
<u>d</u>	dental fricativa sonora	S	prepalatal fricativa sorda
e	e tancada	tS	prepalatal africada sorda
è	e oberta	u	vocal posterior
<u>a</u>	vocal neutra	<u>u</u>	semivocal posterior
f	labiodental fricativa sorda	w	semiconsonant posterior
g	velar oclusiva sonora	v	labiodental fricativa sonora
i	vocal anterior	y	mediopalatal fricativa sonora
<u>i</u>	semivocal anterior		
j	semiconsonant anterior		
<u>z</u>	prepalatal fricativa sonora		
<u>dz</u>	prepalatal africada sonora		
X	postvelar fricativa sorda		
k	velar oclusiva sorda		
l	contínua velar lateral		
<u>l</u>	mediopalatal lateral sonora		
m	contínua oclus. bilabial nasal sonora		
n	contínua alveolar nasal sonora		
<u>n</u>	mediopalatal nasal sonora		
<u>n</u>	n febla		
o	o tancada		
ò	o oberta		
p	bilabial oclusiva sorda		
r	contínua alveolar vibrant simple		
ɾ	" " " múltiple		

BIBLIOGRAFIA

- Alcover (1908). Alcover, A. M^a "Una mica de dialectologia catalana", *BDLIC*, IV, p. 194-303.
- Alcover (1921) "Dietari de l'Eixida pel Regne de València", *BDLIC*, XII, p. 280, 331.
- Alcover (1929) Alcover-Moll. "La flexió verbal en els dialectes catalans", *AORLL*, 1929, p.73-184; 1930, p. p. 73-168; 1931, p. 9-104; 1932, p. 9-72; 1934, p. 9-72.
- ALC, *Atlas Lingüístic de Catalunya*, per A. Griera, S. Cugat del Vallés, 1924.
- ALDC, *Atlas Lingüístic del domini català*, per J. Veny (en curs de realització).
- ALEP, *Atlas Lingüístic de España y Portugal*, per M. Alvar (")
- ALMP, *Atlas Lingüístic de los Marineros Peninsulares*, per M. Alvar (")
- ALPI, *Atlas Lingüístic de la Península Ibérica*, per T. Navarro Tomás, Madrid, 1962, vol I.
- Barnils (1912) Barnils, P. "Zur Kenntnis einer Mallorkinischen Kolonie in Valencia", *AORLL*, 1933, p. 181-88 (també en *BDC*).
- Barnils (1913), idem *Die Mundart von Alacant*, Halle, (també en *AORLL*), 1933, p. 189-256.
- Barnils (1914), idem "Comentaris a la flexió alacantina", *AORLL*, 1933, p. 257-65 (també en *BDC*).
- Casanova (1981) Casanova, E. "Noves aportacions valencianes i aclariments al lèxic català", *BSCC*, LVII, II, abril-juny, p. 211-38.
- Colón, G. "Unes notes sobre la pèrdua de la -R- etimològica", *RFV*, 1952, II, p. 7-62.
- La Comarcalització del País Valencià*, Diputació de València, 1980:
- Pérez Puchalt (1980) Pérez Puchalt, P. "La comarcalització del territori valencià", p. 51-72.
- "Nomenclàtor Geogràfic del País Valencià", 1970 (I apèndix)
- Prevasa "Propuesta de comarcalización del País Valenciano", p. 95-122.
- Costa (1977), Costa, J. *El Marquesat de Denia*, Depart. Geografia, Univ. de València.
- DCVB, Alcover-Moll, *Diccionari català-valencià-balear*, Palma de Mallorca, 1972
- Fuster (1962) Fuster, J. *El País valenciano*, Destino, Barcelona.
- Griera (1921) Griera, A. "El valencià", *BDC*, IX, p. 4-32.
- Gulsoy (1976) Gulsoy, J. "El desenvolupament de les formes del subjuntiu present en català", *Actes del III Congr.AILLC*, p. 27-60.
- López Gómez (1977) López Gómez, M. *Geografia del País Valencià*, Tres i Quatre, València.
- Masclans, F (1981) *El nom de les plantes als Països Catalans*, ed. Montblanch, 2^a ed.
- Nieto (1977) Nieto, L. "Embarcaciones y arte de pesca en Cullera y Denia" en Alvar, M. *Terminologia marinera del Mediterráneo*, CSIC. Madrid.
- Rosselló (1964) Rosselló, V. "Ensayo de una división comarcal de la provincia de Alicante", *Saitabi*, XIV, p. 155-77.
- Sanchis Guarner (1950) Sanchis Guarner, M. *Gramàtica Valenciana*, ed. Torre. València.
- Sanchis Guarner (1955), idem "Dictados tópicos de la comarca de Denia, Pego i la Marina", *RVF*, p. 7-62.
- Sanchis Guarner (1965) idem *Els pobles valencians parlen els uns dels altres, sector meridional*, II, L'Estel, València.
- Saragossà (1981) Saragossà, M. *El parlar de Silla: estudi de paraules i coses*, Tesi doctoral, Univ. de València.
- Veny (1978 a) Veny, J. *Els parlars*, Dopesa, Barcelona.
- Veny (1978 b) idem *Estudis de geolingüística catalana*, ed. 62. Barcelona.